

Predgovor: etnologinja na (nogometnom) terenu

Etnološko i kulturnoantropološko istraživanje određene teme zahtijeva pripremu prije početka istraživanja, uključuje upoznavanje terminologije, lokalnog govora, povijesti, osoba i sl. U slučaju istraživanja teme nogometa i migracija bilo bi neozbiljno da navijači komentiraju i psuju zbog suđenja zaleđa (*offside*), dosuđenog kornera, promašenog kaznenog udarca (*penala*), spominju imena i transfer nekog igrača, trenera, sudca, klubove, imaju tetovažu 1950, a istraživačica, etnologinja ih pita što je to? Vjerojatno bi joj se svi smijali, a odgovor ne bi dobila. Iako me nogomet izravno nikada nije zanimao, kao niti antropologija sporta, odrastala sam i udala se u obitelj u kojoj svi muškarci jako vole i prate nogometne utakmice. Moj djed, očev otac, bio je jedan od prvih sudaca na lokalnim sisačkim utakmicama. I danas se u obitelji čuva fotografija na kojoj sudi u odijelu s kravatom, a oko vrata ima sat (budilicu, *vekericu*). Otac je godinama igrao amaterski nogomet, bio predsjednik nogometnog kluba BSK Budaševo, u mom rodnom mjestu, o čijih je prvih 50 godina rada napisao i knjigu (Modronja & Rajković, 1982) te bio delegat na utakmicama županijskih natjecanja. Kao jedina kći i unuka s bratom i drugim članovima obitelji redovito sam „morala“ gledati utakmice i TV prijenose, posebno europskih i svjetskih nogometnih prvenstava. Od djetinjstva sam bila izložena nogometu, voljela gledati utakmice pa i sudjelovala u nogometnim raspravama. Kasnije sam se udala u „nogometnu“ obitelj. Moj suprug, dužnosnik u nogometnoj organizaciji, od oca Dalmatinca, splitskog gimnazijalca koji je stanovao kraj Starog placa (stadiona Hajduka prije Poljuda), naučio je jako puno o međunarodnom nogometu i Hajduku. Kao pelješka nevjesta, osim spremanja paštice i morskih specijaliteta prema receptima bake Paquite tijekom ljetnih mjeseci boravka na jugu Dalmacije „za usput“ sam svašta naučila i o Hajduku, posebno da je on za Dalmatince puno više od nogometa, kakvim ga doživljavamo u Sisku. No sve ovo ne bi bilo dovoljno da se samostalno odlučim na istraživanje sprege nogometa, migracija i integracija i napišem ovu knjigu. Knjiga je rezultat prihvaćanja poziva prof. dr. sc. Gorana Pavla Šanteka da se kao suradnica priključim projektnom timu četverogodišnjeg znanstvenog projekta: *Sport, diskriminacija i integracija. Sport kao medij društvene inkluzije i participacije*. Razmišljajući i smišljajući svoje projektne dionice, koje su ujedno poglavlja ove knjige, polazila sam od ranijih vlastitih saznanja i znanstvenih interesa, a to su već dva desetljeća migracije i manjinske zajednice, zadnje desetljeće i integracijski procesi, ali i mogućnosti „ulaska“ u etnografske terene. Knjiga sadrži četiri poglavlja kroz koja je cilj bio istražiti kompleksnost integracijskog procesa kroz nogometnu igru. Budući da volim upoznavati različite kulture (i putovati) studij etnologije upisala sam da bih slušala kolegije o narodima i kulturama Južne i Srednje Amerike, Afrike, Australije i Oceanije, a postojala je i nada da ću možda u budućnosti ići provoditi terenska istraživanja i na druge kontinente. Iako ovakva terenska istraživanja pomalo ostvarujem, još uvijek ih je premalo. Stoga je prva tema u kojoj sam intervjuirala (u Hrvatskoj ili online) hrvatske trenere, visokospecijali-

zirane migrante, koji imaju iskustva života i rada i na drugim kontinentima bila prilika da dobijem uvid u kulturološki udaljenije sredine. Posebice je zanimljiva etnografska građa dobivena o islamskih zemljama. No ponekad ne trebamo daleko putovati da bismo istraživali drugačije kulture. Brojni hrvatski građani su i Romi o kojima u većinskom društvu postoje predrasude i stereotipi, koji su zbog svog porijekla i etničke pripadnosti često izloženi rasizmu, diskriminaciji i marginalizaciji i prema vlastitoj procjeni nisu integrirani u državama u kojima su rođeni. Stoga sam terenska istraživanja provodila na romskim nogometnim turnirima, utakmicama i manjinskim kampovima, a zahvaljujući velikoj susretljivosti g. Tofka Dedića *Totija* i g. Elmira Mehmedovića te romskim aktivistima, trenerima i nogometašima iz Hrvatske, Slovenije i Srbije dobila sam uvid koliko se oni sami trude da Romi budu prihvaćeni u većinsko društvo. Provođenje terenskih istraživanja među Romima bilo mi je iznimno ugodno, zanimljivo i prepuno smijeha. Iako sam pobuđivala znatiželju budući da sam često bila jedina žena na događanjima koje sam istraživala, prihvatili su me već prvim dolaskom, a njihovo početno propitivanje mojih rodni uloga kroz četiri godine istraživanja smanjivalo se sa svakim ponovnim dolaskom, pokazivanjem znanja i interesa za njihovu kulturu i integracijske projekte koje provode. Istraživanje stavova navijačica i navijača Hajduka zadalo mi je navise etičkih dilema i pokazalo krajnosti u njihovu povjerenju, što se odrazilo i na kvalitetu dobivene etnografske građe. No ipak, o ovoj temi prikupila sam najviše građe. Prilikom analize etnografskih podataka, često sam bila u nedoumici trebam li nešto navesti što je za kazivače bitno i što su sami dodavali, kako su objašnjavali „da bih ja shvatila“, iako nadilazi istraživačka pitanja. Razmišljala sam trebam li cenzurirati njihove brojne psovke, prepričati ta kazivanja svojim riječima ili barem dio ostaviti da bi čitatelji dobili slikovitiji prikaz. Zadnja tema, poglavlje knjige, inicirano je mojom profesionalnom deformacijom, potaknuto komentarima na porijeklo, imena, prezimena i druge karakteristike nogometaša prilikom gledanja međunarodnih utakmica i reprezentacija sa sinom i suprugom. Naime, tko god se bavi poviješću međunarodnih migracija, dovoljno mu je da pogleda jednu utakmicu, sastav nogometnih momčadi, posebice reprezentacija, da iz njih iščita ove podatke: npr. da je Francuska imala brojne kolonije u Africi, da su brojni Albanci migrirali u Švicarsku itd. Iako je moje upadice usred napete igre, sin uglavnom prekidao riječima: „Prestani svuda pronalaziti migrante i gledaj utakmicu!“, suprug mi je naknadno sa strpljenjem objašnjavao podrijetlo nogometaša i po kojem zakonu je neki nogometaš dobio sportsko državljanstvo i pravo nastupanja za određenu reprezentaciju. Naše diskusije, i interdisciplinarna znanja bila su poticaj da napišemo i zajednički znanstveni rad, čiji prijevod je poglavlje ove knjige. Iako mi je (pred)znanje o nogometu bilo dovoljno za provođenje istraživanja, analizirajući etnografsku građu i pišući knjigu nailazila sam na brojne izazove, od onih jesam li dobro čula audio zapis i transkribirala ime i prezime međunarodnog nogometaša, uz koju utakmicu i klub te za koju godinu se odnosi pojedini podatak (za što sam koristila *joker*: Pitaj supruga, koji ne

samo da je znao odgovor, već mi je u našoj kućnoj biblioteci pronašao knjigu ili nogometni časopis s više podataka). Nadalje, ponekada sam bila u nedoumici, jesam li dobro shvatila kazivanje, smijem li nešto objaviti ili je to ipak bio „samo podatak za mene“ itd. Stoga zahvaljujem svim ključnim kazivačima koji su čitali prve verzije rukopisa i autorizirali kazivanja. Zahvaljujem mojim kolegicama, koje su čitale rukopis knjige i dale mi važne komentare, uglavnom u smjeru što da dodatno pojašnjim da bi knjiga bila razumljiva i širokom čitateljstvu: dr. sc. Raheli Jurković, Maji Osmančević i najvećoj hajdukovki koju poznajem – dr. sc. Ivani Kurtović Budja.

Tijekom pisanja ove knjige dijelove istraživanja prezentirala sam na međunarodnim i domaćim znanstvenim konferencijama (u Helsinkiju, Beču, Zagrebu) te prilikom stručnih boravaka na stranim sveučilištima i institutima, u svrhu izvođenja nastave ili usavršavanja (u Brazilu, Sloveniji, Švedskoj, Srbiji, Poljskoj). Zahvaljujem svim kolegama na zanimljivim pitanjima, poticajnim diskusijama i upućivanju u dodatnu literaturu. Posebno bih zahvalila prof. dr. sc. Maji Povrzanović Frykman iz Malmöa na poticaju istraživanja visokoobrazovanih migranata trenera na drugim kontinentima, kolegi dr. sc. Ivanu Đorđeviću iz Beograda na upućivanje na literaturu o Romima iz Srbije, kolegicama etnologinjama iz Ljubljane i Varšave na komparativnim diskusijama o Romima u Sloveniji i Poljskoj te upoznavanje s integracijskim projektima putem sporta u njihovim državama. Najtoplije zahvaljujem recenzentima knjige, izv. prof. dr. sc. Sunčici Bartoluci te prof. dr. sc. Goranu Pavelu Šanteku. Osim što me je uputila na dodatnu literaturu o navijačima, posebno navijačicama, na poticaj i preporuku kolegice Bartoluci dodatno sam proširila istraživanje i analizu o navijačicama Hajduka. Posebno zahvaljujem svim sugovornicima, mojim kazivačima (trenerima, aktivistima, nogometašima, navijačicama, navijačima), na otvorenosti i susretljivosti jer bez njihovih kazivanja ne bi bilo ove knjige. Na kraju četverogodišnjeg, prvenstveno terenskog etnografskog istraživanja, različitih istraživačkih izazova i načina ulaska u teren (što je detaljno opisano u svakoj cjelini knjige), iznimno mi je drago što sam provela ovo istraživanje i nadam se da će čitatelji uživati čitajući, do sada uglavnom nepoznate aspekte nogometne igre, one koja se događa izvan i u pozadini nogometnog terena; da će im biti zanimljivo barem upola od onoga koliko je meni bilo zanimljivo provoditi istraživanje.